

SINT-GILLIS-WAAS – LAGE KERKWEGEL 2014
PROSPECTIE MET INGREEP IN DE BODEM
12 – 13 JUNI 2014

INHOUD	
1. VERANTWOORDING	7
2. AANLEIDING EN DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK	7
3. ADMINISTRATIEVE FICHE	9
3.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	9
3.2. OMSCHRIJVING ONDERZOEKSOPDRACHT	10
4. SITUERING	11
4.1. ALGEMENE SITUERING	11
4.2. TOPOGRAFISCHE SITUERING	11
4.3. GEOLOGISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	13
5. CONTEXT	14
5.1. HISTORISCHE CONTEXT	14
5.2. ARCHEOLOGISCHE CONTEXT	16
6. ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK	17
6.1. METHODIEK	17
6.2. ONDERZOEKSRISULTATEN	19
6.2.1. Bodemkundige vaststellingen	19
6.2.2. Archeologische vaststellingen	20
6.2.3. Chronologie en datering	25
6.2.4. Bewaringstoestand	29
7. SYNTHESE	30
8. ADVIES	30
9. SAMENVATTING	31
10. BIBLIOGRAFIE	33
10.1. GERAADPLEEGDE LITERATUUR	33
10.2. CARTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE BRONNEN	35
11. BIJLAGEN	36

1. VERANTWOORDING

Naar aanleiding van de bouw van een nieuw administratief centrum langs de Lage Kerkwegel te Sint-Gillis-Waas werd door het agentschap Onroerend Erfgoed een prospectie met ingreep in de bodem opgelegd. De uitvoering hiervan werd door de bouwheer, de gemeente Sint-Gillis-Waas, aan de cel Onderzoek van de Archeologische Dienst Waasland (ADW) toegewezen.

De vergunning voor de prospectie werd door het agentschap Onroerend Erfgoed afgeleverd op 5 juni 2014 (projectcode: 2014/222). Het veldwerk werd uitgevoerd op 12 en 13 juni 2014 door archeologen Bart Lauwers (vergunninghouder), Thierry Van Neste en Annebeth Plyson, bijgestaan door veldtechnici Dirk Boel, Dries D'Hollander en Erik Pijl.

2. AANLEIDING EN DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK

De geplande werken situeren zich in hoofdzaak onmiddellijk ten noordoosten van het voormalige 'Hof Sanders', waarin sinds 1961 het huidige gemeentehuis is ondergebracht. Verwacht werd dan ook dat de walgracht van het kasteel (wellicht late 16de-begin 17de eeuw) zou worden aangesneden.

In 2008 waren tijdens een preventief archeologisch vooronderzoek n.a.v. rioleringswerken ter hoogte van het huidige Burgemeester Omer De Meyplein reeds resten waargenomen van de verdwenen tuinmuur aan de voorzijde van het 'Hof Sanders'. Bij dit onderzoek kwamen ook sporen uit de bronstijd aan het licht (*cf.* §5.2). De nieuwe prospectie aan de achterzijde van het gemeentehuis leverde dan ook mogelijk sporen uit deze periode op.

In de bijzondere voorwaarden voor het archeologisch onderzoek (prospectie met ingreep in de bodem) werden volgende onderzoeksvragen vooropgesteld:

- Welke zijn de waargenomen horizonten (beschrijving & duiding)?
- Waardoor kan het eventuele ontbreken van een horizont verklaard worden?
- In hoeverre is de bodemopbouw intact?
- Is er sprake van één of meerdere begraven bodems?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?

- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- Zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettingen, ...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van funeraire contexten?
Zo ja:
 - Hoeveel niveaus zijn er te onderscheiden?
 - Wat is de omvang?
 - Komen er oversnijdingen voor?
 - Wat is het geschatte aantal individuen?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de archeologische sporen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie, ...)?
- Is er een bodemkundige verklaring voor de partiële afwezigheid van archeologische sporen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven:
 - Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 - Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welk type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

De prospectie met ingreep in de bodem beoogde de archeologische potentie van het onderzoeksgebied te evalueren. Op basis daarvan kan het agentschap Onroerend Erfgoed eventueel tot een vervolgonderzoek onder de vorm van een archeologische opgraving besluiten.

3. ADMINISTRATIEVE FICHE

3.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

NAAM OPDRACHTGEVER

Gemeente Sint-Gillis-Waas

NAAM UITVOERDER

Archeologische Dienst Waasland – cel Onderzoek

NAAM VERGUNNINGHOUDER

Bart Lauwers

ARCHEOLOGISCH DEPOT

Opgravingsarchief: Archeologische Dienst Waasland
Vondsten en stalen: Archeologische Dienst Waasland

PROJECTCODE

2014/222

VINDPLAATSNAAM

Sint-Gillis-Waas – Lage Kerkwegel (SGW LKW 14)

PROVINCIE

Oost-Vlaanderen

GEMEENTE

Sint-Gillis-Waas

DEELGEMEENTE

Sint-Gillis-Waas

PLAATS

Lage Kerkwegel – gemeentelijk park – Kasteelstraat/Kerkstraat

COÖRDINATEN

Noord	212031,835
Oost	133448,698
Zuid	211875,731
West	133206,273

KADASTRALE GEGEVENS

Afdeling 9, Sectie E, percelen 298f, 301h (partim), 295e, 296d & openbaar domein (Burg. Omer De Meyplein)

TOPOGRAFISCHE LIGGING

cfr. *infra* (fig. 1)

BEGINDATUM

12 juni 2014

EINDDATUM

13 juni 2014

Fig. 1. Topografische kaart met situering van het onderzoeksgebied (bron: GDI-Vlaanderen 1999).

3.2. OMSCHRIJVING ONDERZOEKSOPDRACHT

Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem.

Archeologische verwachtingen: nabijheid van archeologische sites en bouwkundig erfgoed wijzen op een groot potentieel in verband met archeologische sporen.

Wetenschappelijke vraagstelling: evaluatie archeologische waarde van het projectgebied.

Doelen en wensen van de bouwheer: bouw administratief centrum.

4. SITUERING

4.1. ALGEMENE SITUERING

De projectzone situeert zich in de dorpskern van Sint-Gillis-Waas, ter hoogte van het huidige gemeentehuis. Als onderzoeksterrein werd een rechthoekige strook van ca. 40 bij 110 m tussen de Lage Kerkwegel en de Kasteelstraat/Kerkstraat afgebakend. Het omvat de openbare toegangsweg met parking tot het bestaande administratief centrum, een deel van het gemeentelijke park, een gedeelte van het Burgemeester Omer De Meyplein, en de bestaande bebouwing ten noordwesten hiervan (fig. 2).

Fig. 2. Situering van het onderzoeksterrein op de kadasterkaart (bron: GDI-Vlaanderen 2014a).

4.2. TOPOGRAFISCHE SITUERING

Het projectgebied situeert zich aan de voet van het Wase 'hoogland', een kustareliëf dat bepaald wordt door de helling van het onderliggende Boomkleisubstraat (Rupeliaan, 38-30 miljoen jaar oud) (fig. 3). In tegenstelling tot de relatief steile zuidflank (cuestafront) is de zwak hellende noordflank (cuestarug) relatief vlak, met slechts een beperkt hoogteverschil tussen de overwegend rechtlijnige ruggen en langgerekte depressies. De cuesta werd, net als de rest van het Waasland en bij uitbreiding Zandig Vlaanderen, tijdens de laatste ijstijd bedekt door zanden die uit de droog gekomen Noordzee waren opgestoven. Slechts enkele kilometers ten noorden van het projectgebied worden deze dekzanden op hun beurt afgedekt door de zware kleigronden van de Scheldepolders.

Hoogte (m TAW)

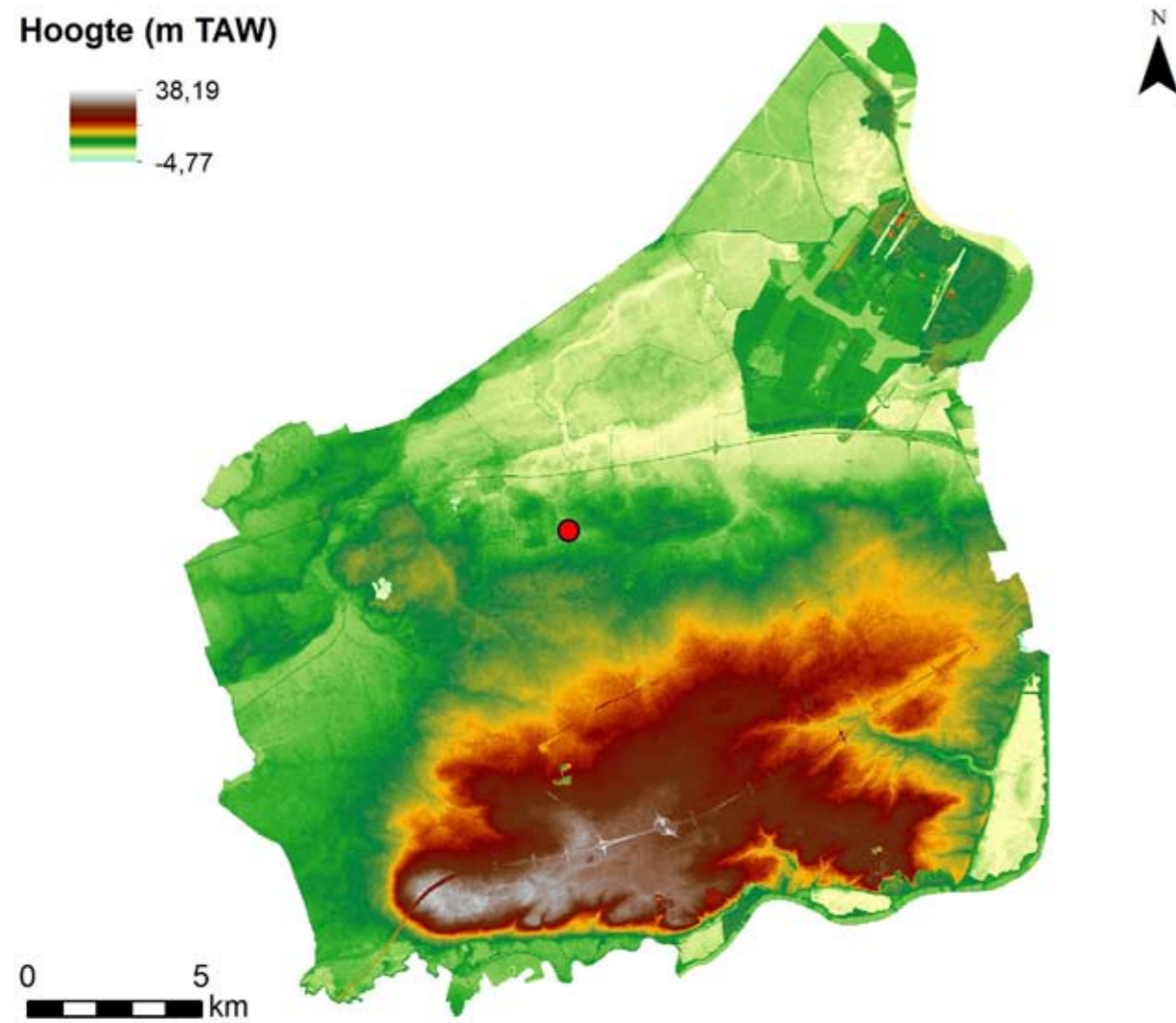
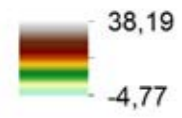

Fig. 3. Situering van het onderzoeksterrein op een digitaal hoogtemodel van het Waasland (bron: GDI-Vlaanderen 2006).

4.3. GEOLOGISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING

De dorpskern van Sint-Gillis-Waas situeert zich grotendeels op vochtige zandgronden. Deze zijn gedurende de laatste ijstijd door eolische activiteit afgezet op de zandige Formatie van Kattendijk (Vroeg-Pliocene, ca. 5 miljoen jaar geleden), die op haar beurt het onderliggende Rupeliaan-kleisubstraat afdekt (fig. 4-5).

Fig. 4. Situering van het onderzoeksterrein op de digitale bodemkaart (bron: GDI-Vlaanderen 2001).

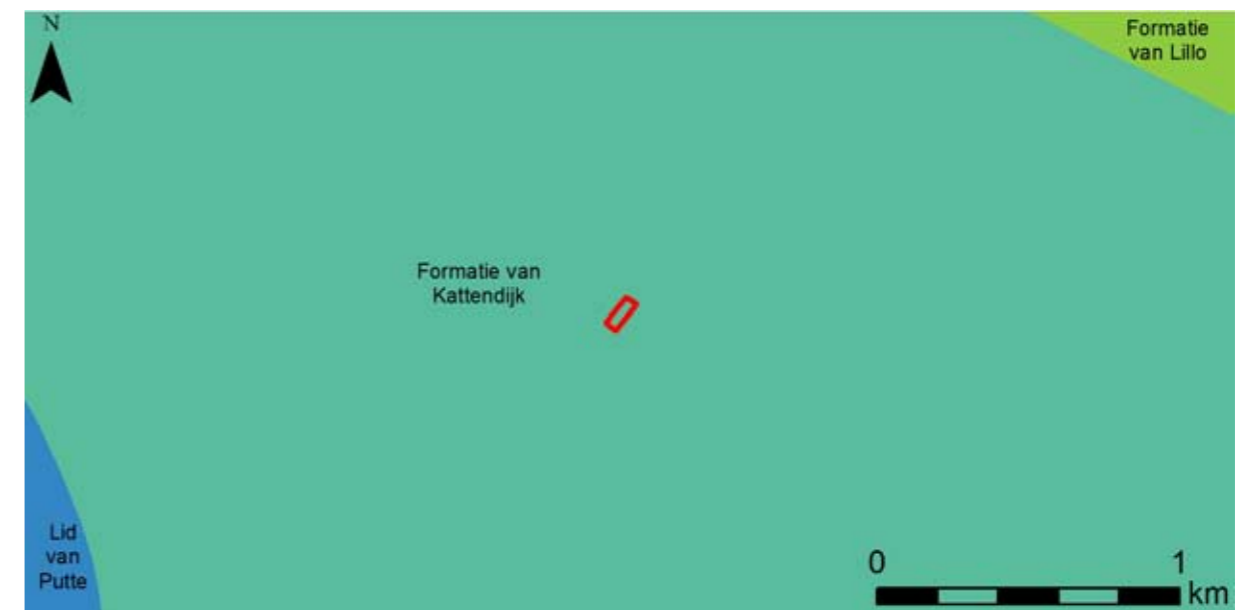
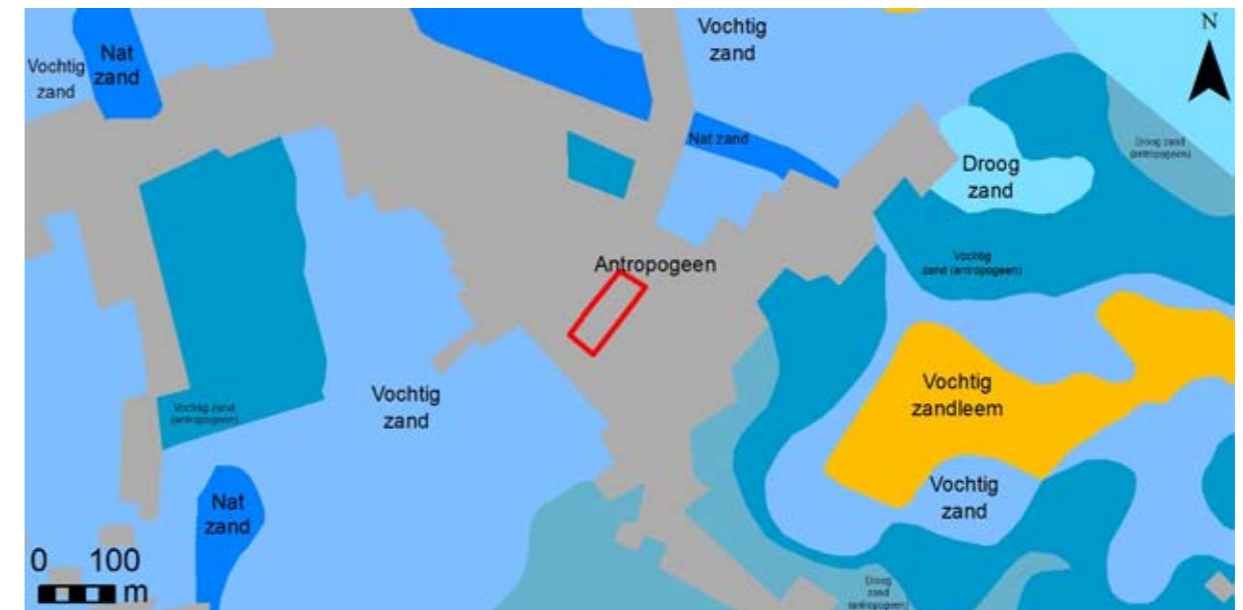

Fig. 5. Situering van het onderzoeksterrein op de tertiairgeologische bodemkaart (bron: GDI-Vlaanderen 2002).

5. CONTEXT

5.1. HISTORISCHE CONTEXT

Het afgebakende onderzoeksterrein omvat de zones onmiddellijk voor en achter het historische 'Hof Sanders'.

Er gebeurde tot op heden amper historisch onderzoek naar de geschiedenis van het gebouw en zijn eerste bewoners. De bouw ervan wordt, hoofdzakelijk op stilistische gronden, in de 16de eeuw gesitueerd. De familie Sanders zouden de eerste bewoners zijn geweest. In 1610 zou het, wellicht via een huwelijk, overgegaan zijn naar de familie Thierijn, en in de 18de eeuw naar de familie de la Kethulle. In de 19de eeuw werd het ondermeer bewoond door Robert de Moerman-D'Harlebeke (grootbaljuw van Waas), Antonius Geerst, Frans Louis Goffin (vrederechter), Jozef Van Bladel en tenslotte burggraaf de Vaulogé. In 1950 werd het door de gemeente onteigend om, na grondige renovatie- en reconstructiewerken, in 1961 als nieuw gemeentehuis te worden ingehuldigd¹.

Onder het cartografisch materiaal moeten we het figuratieve kaartboek van Sint-Gillis-Waas uit 1774, van de hand van landmeter Jacobus J. Du Caju, vermelden² (fig. 6). De kaart van de 'Kerckwyck' toont het kasteeltje in vogelperspectief, met zijn kenmerkende grondplan van twee haaks op elkaar geplaatste vleugels met een achtkantige traptoren in het snijvlak. De afbeelding suggereert dat het hof met een schaliedak was afgedekt, terwijl de bijgebouwen een pannendak hadden. Aan de voorzijde lag een ruime koer die via een poortgebouwtje uitgaf op de huidige Kasteelstraat/Kerkstraat. Achteraan het kasteeltje was een regelmatige tuin aangelegd. Op de hoek van de twee tuinzijden die door een brede walgracht waren afgeboord was klaarblijkelijk een prieeltje of paviljoentje opgetrokken. Een lange tuinmuur tenslotte scheidde zowel tuin als koer van de belendende percelen.

De Atlas van de Buurtwegen (ca. 1844) verschaft ons meer gedetailleerde en betrouwbare informatie omtrent de bouwvolumes en de dimensies van het domein. Duidelijk herkenbaar is nog steeds de walgracht die, hoewel iets grilliger dan op de voorgenoemde kaart, duidelijk de grenzen van de (voormalige) tuin afzoomt (fig. 7). De dunne onderbreking in de noordoostelijke walgrachtarm, wellicht een brug voorstellend, is op de figuratieve kaart uit 1774 niet zichtbaar.

Het grondplan van het kasteel zoals weergegeven in de Atlas werd in grote lijnen gerespecteerd bij de renovatie/reconstructie van het kasteel in de jaren '50-'60. De bijgebouwen en tuinmuren daarentegen verdwenen volledig.

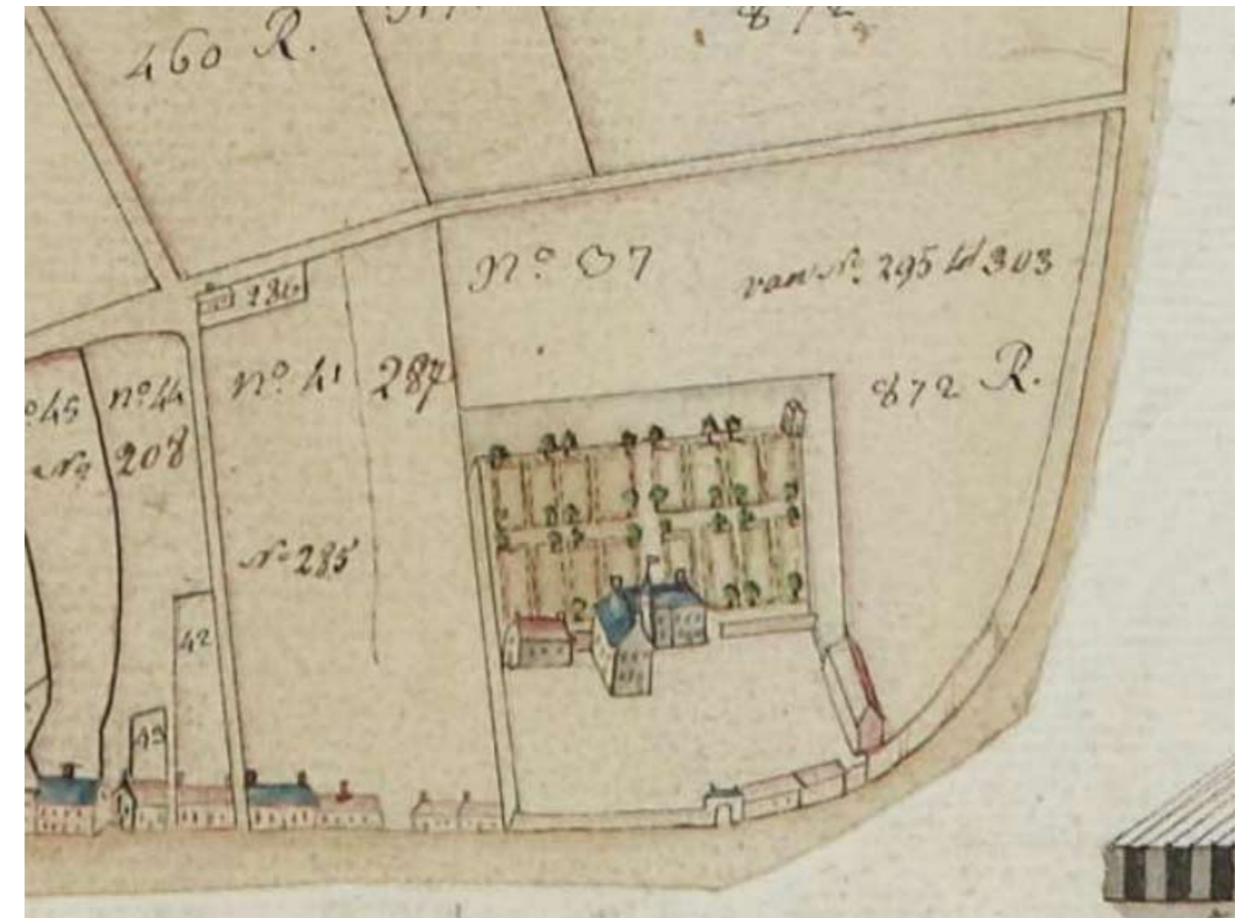

Fig. 6. Het 'Hof Sanders' op een figuratieve kaart van de 'Kerckwyck' uit 1774 (foto: Erfgoedbank Waasland, s.d.).

Fig. 7. Situering van het onderzoeksterrein op de gegeorefereerde Atlas der Buurtwegen, ca. 1844 (bron: GISoost s.d.).

¹ Nauts 1967, 192-193.

² Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, Cartografische collectie, Kaartboek Sint-Gillis-Waas Du Caju.

5.2. ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

In 2008 voerde de Archeologische Dienst Waasland vlakbij het huidige onderzoeksterrein een prospectie met ingreep in de bodem uit, dit n.a.v. de heraanleg van het Burgemeester Omer De Meyplein (Sint-Gillis-Waas – Gemeenteplein, CAI-nr. 150876) (fig. 8). Het plein werd deels heropgenomen in de huidige projectzone.

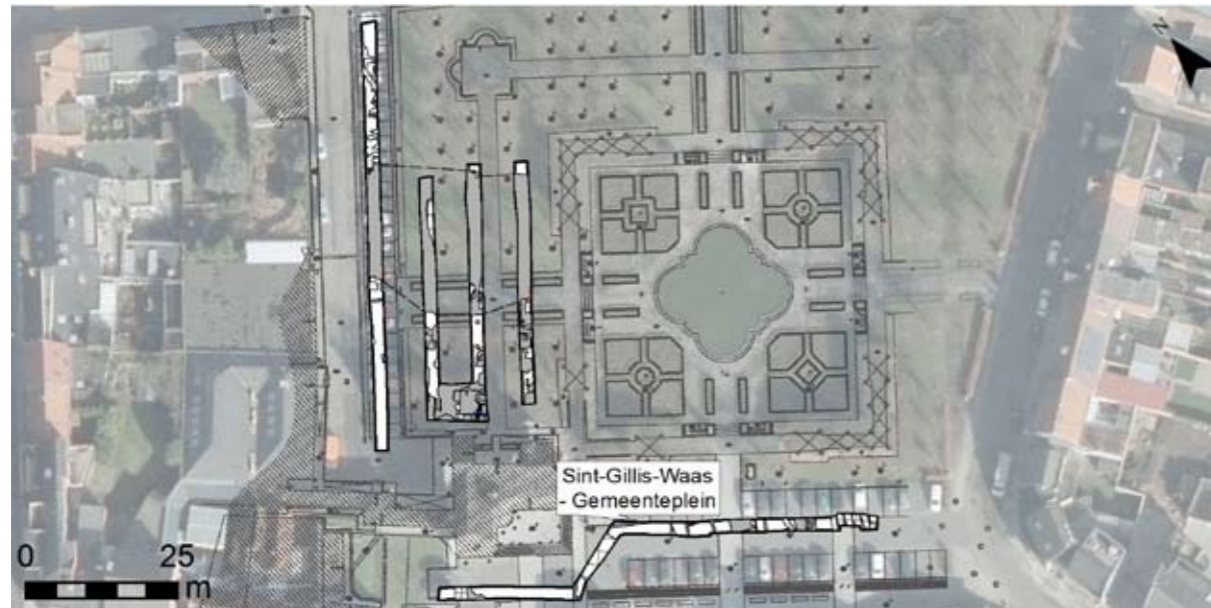

Fig. 8. Locatie van de in 2008 onderzochte site van het Gemeenteplein (intussen Burg. Omer De Meyplein) t.o.v. het huidige onderzoeksterrein (bron: GDI-Vlaanderen 1999).

Het onderzoek bracht ondermeer de grondbogen aan het licht waarop de verdwenen zuidwestelijke tuinmuur rondom het domein was gefundeerd (cfr. fig. 6). Uit het onderzoek bleek ook dat de zone van het kasteeltje en het belendende park in de late middeleeuwen als een lagergelegen, nat grasland te typeren was³.

Eveneens in deze depressie werd een (water?)kuil aangesneden waaruit, naast handgevormd aardewerk en dierlijke botresten, een bijna intact bronzen nietendolkje kon worden gerecupereerd (fig. 9). Niettegenstaande het dolkje op typologische gronden in de late bronstijd (ca. 1050-800 v.Chr.) werd gesitueerd, leverden houtresten uit de kuil een datering op in de midden-bronstijd (concreet ca. 1450-1250 v.Chr.)⁴. Verdere sporen uit de bronstijd konden in de kijksleuven niet worden waargenomen.

Fig. 9. Bronzen nietendolkje uit een midden-bronstijdkuil te Sint-Gillis-Waas – Burg. Omer De Meyplein. Schaal 1:1 (tekening: E. Pijl).

6. ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

6.1. METHODIEK

Fig. 10. Ontwerplan voor de projectzone (bron: Studiebureau Technum, s.d.).

De afgebakende projectzone omvat een strook ca. 40 m breedte tussen de Lage Kerkwegel en de Kasteelstraat/Kerkstraat, goed voor een totale oppervlakte van ca. 4500 m². In het park ten noordoosten van het gemeentehuis wordt evenwel een deel van de bestaande begroeiing opgenomen in het projectplan (fig. 10). Deze zone werd bijgevolg uit het onderzoek weggelaten. Hetzelfde geldt voor een eerder geplande groenparking langsheen de Lage Kerkwegel, waarover tot dusver geen consensus bestaat en waarvoor nog geen begroeiing werd geroid.

Onderzoek kon ook niet plaatsvinden op het kleine grasperk ten zuidwesten van het gemeentehuis, dat met de graafmachine onmogelijk te bereiken bleek zonder schade aan te richten aan de bestaande infrastructuur. Bovendien werd de aanwezigheid vermoed van diverse nutsleidingen (fig. 11).

Het archeologisch proefsleuvenonderzoek beoogde een documentatie en evaluatie van de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering), om op die manier tot een waardestelling te komen. Op basis hiervan kan tot een eventueel vlakdekkend onderzoek van het onderzoeksterrein of bepaalde delen ervan worden besloten.

Fig. 11. Het kleine grasperkje ten zuidwesten van het kasteel kon niet onderzocht worden zonder schade aan te richten aan de bestaande infrastructuur (bron: Google Street View, *s.d.*).

In totaal werden binnen de afgebakende projectzone vier proefsleuven gegraven (fig. 12). Drie daarvan, met een lengte van ca. 40 m en een tussenafstand (midden tot midden) van ca. 8 m, werden getrokken binnen de planzone in het gemeentepark ten noordoosten van het bestaande gemeentehuis. De vierde sleuf, ca. 70 m lang, werd aangelegd op de parkeerstrook in de Lage Kerkwegel, langsheen de westelijke grens van het park. Sleuf 2 werd uitgebreid met een kijkvenster dat tot aan sleuf 3 reikte. Op die manier werd (met aftrek van de bestaande bebouwing en het in 2008 reeds geprospecteerde Burg. Omer De Meyplein) een totale onderzoeksoppervlakte gehaald van ca. 13,5%.

De omtrek en de diepte van de sleuven, evenals van de eventuele aanwezige sporen, werden digitaal ingemeten door eigen personeel. Van elk relevant spoor werden beschrijvingen en foto's gemaakt. Een aantal sporen werd gecoupeerd, teneinde hun betekenis en bewaarde diepte na te gaan. Vondsten die in het opgravingsvlak zichtbaar waren werden per spoor verzameld. Met de metaaldetector werd gecontroleerd op de aanwezigheid van metalen.

Bij de uitwerking van het proefsleuvenonderzoek werden alle gegevens verzameld in een databank. De sporenlijst, vondstenlijst en fotolijst zijn als bijlagen bij dit rapport gevoegd.

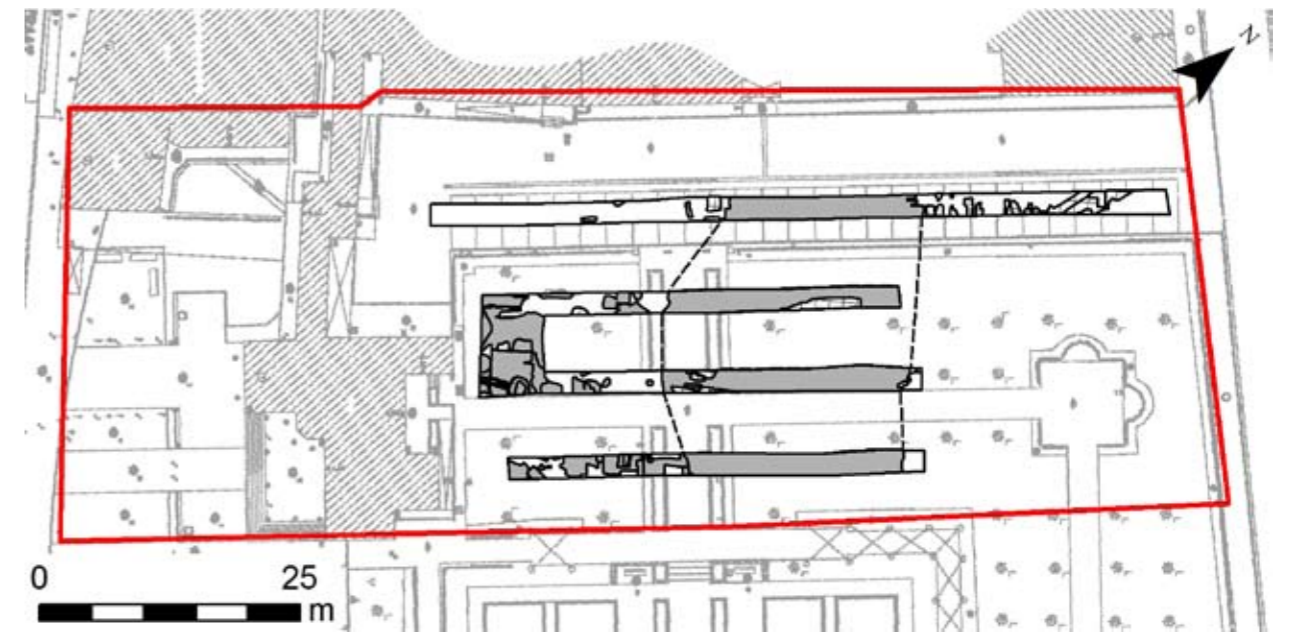

Fig. 12. Locatieplan van de werkputten aan de achterzijde van het gemeentehuis.

De vondstenlijst beschrijft per stratigrafische eenheid per spoor de diverse vondstcategorieën, telkens met het aangetroffen aantal stuks, en geeft, voor zover mogelijk, per categorie een algemene datering. Op basis daarvan wordt aan het betreffende spoor een globale datering toegekend.

De sporenlijst is de neerslag van de veldbeschrijvingen en omvat nota's over de vorm, kleur en samenstelling van de sporen, evenals de gerelateerde vondstnummers.

De fotolijst tenslotte bevat de beschrijvingen van de diverse overzichts- en detailfoto's die tijdens het veldonderzoek werden genomen.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten. Een kopie ervan, met bijlagen en sporenplan, wordt zowel in analoge als digitale vorm aangeleverd aan bouwheer gemeente Sint-Gillis-Waas, het agentschap Onroerend Erfgoed (Brussel en Oost-Vlaanderen) en de Centrale Archeologische Inventaris.

6.2. ONDERZOEKSRÉSULTATEN

6.2.1. Bodemkundige vaststellingen

Het onderzoek vond plaats in een matig natte zandgrond, met lokaal een matig tot sterke reducering van de bodem. Nergens in het profiel konden resten worden waargenomen van een bodemontwikkeling: eventuele podzolatiehorizonten werden verstoord en opgenomen in één of meerdere homogene Ap-pakketten, die wellicht te relateren zijn aan de aanleg van het gemeentepark en de dienstweg met parking ten noorden ervan (fig. 13).

Fig. 13. Profiel ter hoogte van werkput 4. Eventuele bodemhorizonten zijn in het homogene Ap-pakket opgenomen.

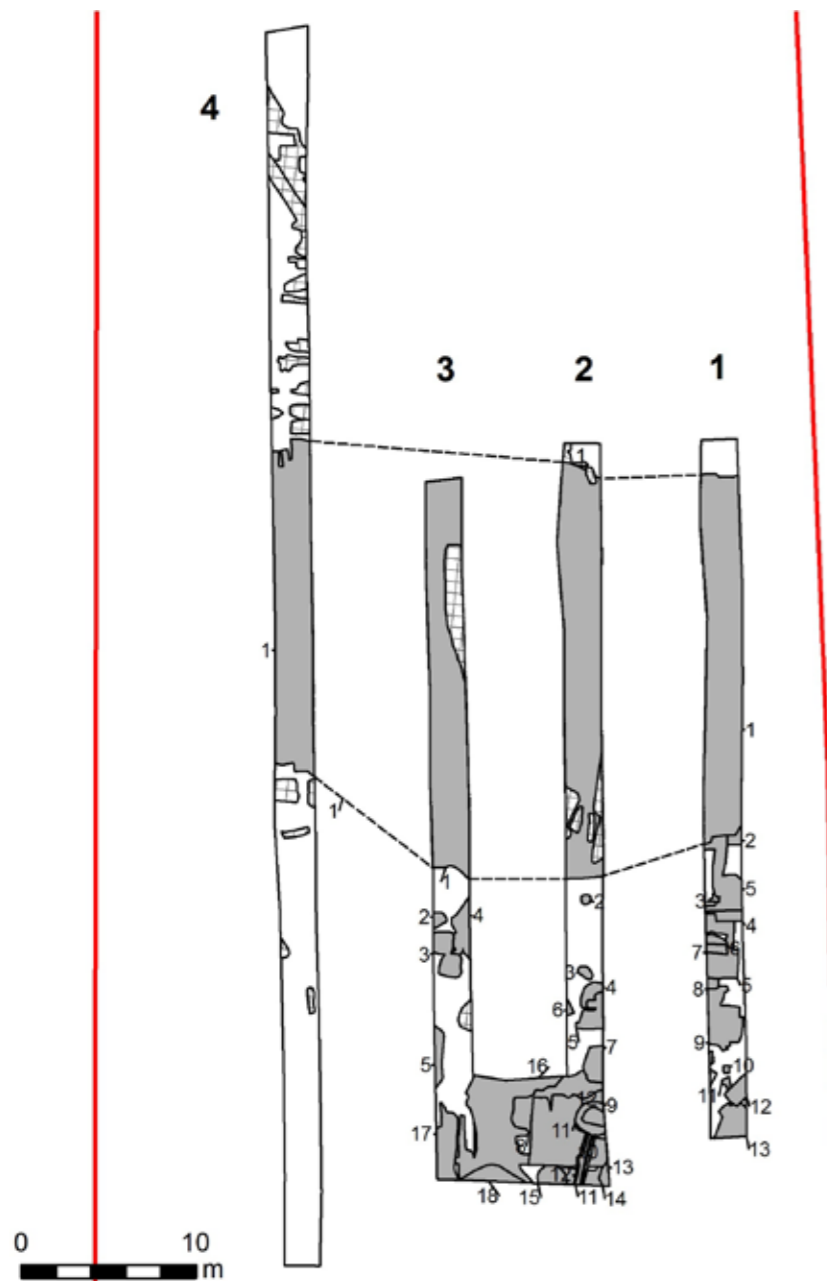

Fig. 14. Allesporenkaart van de werkputten 1 t.e.m. 4.

6.2.2. Archeologische vaststellingen

Binnen het onderzoeksterrein werden vier werkputten (sleuven) met NO/ZW-oriëntatie aangelegd. We bespreken de sporen hieronder per werkput (sleuf) in detail (fig. 14).

Werkput 1

Sleuf 1 mat ca. 40 m in lengte en was NNW-ZZO georiënteerd. Een groot deel van het werkputvlak werd ingenomen door de donkerbruine tot zwarte, organische opvulling van een depressie (S 1) (fig. 15). Bovenaan de vulling werd modern materiaal als industrieel vlakglas, plastic en elektriciteitsdraad waargenomen. Een manuele testput tot ca. 1,60 cm onder het maaiveld leverde meerdere stukken rood geglazuurd

Fig. 15. Overzicht van werkput 1, met het organische vullingspakket van S 1 prominent op de voorgrond.

gebruiksardewerk en faience op dat algemeen in de nieuwe tot nieuwste tijd mag worden gedateerd. Niettemin geven enkele stukken industrieel geproduceerd vlakglas aan dat de invulling ook op deze diepte in tamelijk recente tijden moet zijn gebeurd (vondstnr. 1). Een manuele boring wees een maximale diepte uit van ca. 2,70 m onder het maaiveld.

Ten zuidwesten van het donkere stortpakket konden diverse, vaak elkaar oversnijdende sporen worden afgeleid (**S 2-13**) (fig. 16). Hun vorm was over het algemeen grillig en vaak hoekig tegelijk. Sommige sporen, zoals o.m. S 2, bevonden zich onder de Ap-pakketten in het profiel; andere, zoals o.m. S 5 en 9, waren opgevuld met hetzelfde materiaal als waaruit de Ap-pakketten waren samengesteld.

Fig. 16. Overzicht van de sporen S 5 t.e.m. 13 in werkput 1.

Uit de sporen S 2 en 5 werd vondstenmateriaal verzameld dat algemeen in de postmiddeleeuwen (nieuwe tot nieuwste tijd) mag worden gedateerd (vondstnr. 1 & 12, staalnr. 1). Recent materiaal werd niet vastgesteld, hetgeen suggereert dat de kuilen wellicht ten laatste in de 19de eeuw zijn gedempt. Hoewel we voor de overige kuilen niet over dateerbaar materiaal beschikken zijn ze, op basis van oversnijdingen, vorm en vergelijkbare kleur en textuur van vullingen – hetgeen weliswaar weinig objectieve criteria zijn – wellicht alle aan de algemene postmiddeleeuwse periode toe te wijzen.

Werkput 2

Ook sleuf 2 werd voor meer dan de helft ingenomen door de vulling van een depressie (**S 1**). Onverteerde resten van gezaagde en geschaafde planken, evenals plastic suggereren opnieuw een moderne datering.

Ten zuidwesten hiervan werd een ovaal tot rond spoort aangetroffen (**S 2**). Het bevatte – alleszins in het werkvlak – geen vondsten. Een datering blijft dus onduidelijk, al suggereert de donkere, niet-ontkleurde vulling een datering die aansluit op deze van sporen met algemeen postmiddeleeuws vondstenmateriaal.

Van **S 3 t.e.m. 7** leverden wel enkele sporen vondstenmateriaal op. In S 5 werd een middeleeuwse scherf in grijs aardewerk aangetroffen, uit S 7 werd rood aardewerk met loodglazuur gerecupereerd (vondstnr. 3-4). De datering hiervan is wellicht laatmiddeleeuws tot postmiddeleeuws (nieuwe tijd).

Het zuidwestelijke uiteinde van werkput 2 werd met een kijkvenster uitgebreid omwille van de aanwezigheid van een complex van diverse grotere sporen die uiteindelijk alle oversneden bleken door een constructie in metselwerk (fig. 17). Het betrof hier een bijenkorfvormige put waarvan de bovenzijde grotendeels was verdwenen (**S 11**). De vulling van de put, **S 12**, was net als de omliggende sporen donkerbruin van kleur, maar lossen en minder organisch van textuur. Uit de putvulling konden een stuk paarse leisteen, een fragment van een schoteltje in porselein en diverse industrieel gefabriceerd vlakglas worden gerecupereerd. Een boring in de put leerde dat het vullingspakket ca. 1 m dik was. De put was niet van een (bakstenen of andere) vloer voorzien.

Fig. 17. Het afvoerkanaaltje en de bezinkput op het zuidwestelijke uiteinde van werkput 2.

Van de rand van de put was een smal gemetseld kanaaltje te volgen in de richting van het gemeentehuis. De structuur bestond uit een basis van twee rijen kops gelegde bakstenen, waarop een geultje was geconstrueerd tussen twee rijen streks gemetselde bakstenen. Het geheel was tenslotte opnieuw door kops gelegde bakstenen afgedekt. We mogen hier uitgaan van een kanaaltje dat instond voor de afvoer van afvalwater vanuit het kasteel naar een bodemloze bezinkput in de tuinzone.

Werkput 3

Sleuf 3 sloot aan op het kijkvenster dat ten noorden van de baksteenconstructies was opgelegd.

Net als in de vorige werkputten werd een groot deel van het vlak ingenomen door het organische vullingspakket **S 1**. De enkele sporen die ten zuidwesten ervan werden vastgesteld (**S 2-5**) sluiten qua afmetingen, kleur en textuur aan bij de eerder waargenomen sporen. Vondstenmateriaal kon evenwel niet worden gerecupereerd. Niettemin suggereren hun scherpe aflijning, het ontbreken van ontkleuring, hun tamelijk grillige vorm en hun dimensies dat het hier om kuilen gaat die wellicht bij het sporencomplex ter hoogte van het kijkvenster aansluiten. Omtrent hun aard of doel blijven we in onzekerheid, maar dat het zou gaan om paal- of uitbraakkuilen van oudere constructies kan op basis van hun vorm en afmetingen redelijkerwijze worden uitgesloten.

Werkput 4

Sleuf 4 werd aangelegd op de parking van de toegangsweg tot het bestaande administratief centrum ten noorden van het gemeentehuis. De werkput mat ca. 70 m in lengte.

In het vlak konden we, naast de brede depressievulling, geen sporen van enige archeologische relevantie vaststellen. In de noordoostelijke helft van de sleuf werd de ongeroerde moederbodem op vele plaatsen verstoord door donkere, organische vlekken, maar deze bleken telkens erg ondiep en moeten beschouwd worden als lokale verdiepingen van het bovenliggende Ap-pakket.

De enkele sporen ten zuidwesten van de depressie schijnen iets dieper uitgegraven te zijn. Niettemin kunnen ze op basis van de vulling, dewelke overeenkomt met deze van het hogergeleden Ap-pakket, als (sub)recent worden beschouwd.

6.2.3. Chronologie en datering

Over elk van de sleuven heen kon een ca. 20 m breed spoor worden gevolgd. De locatie en de dimensies ervan laten weinig twijfel bestaan over de identificatie met de walgracht zoals die op de 18de- en 19de-eeuwse cartografische bronnen is weergegeven (fig. 18).

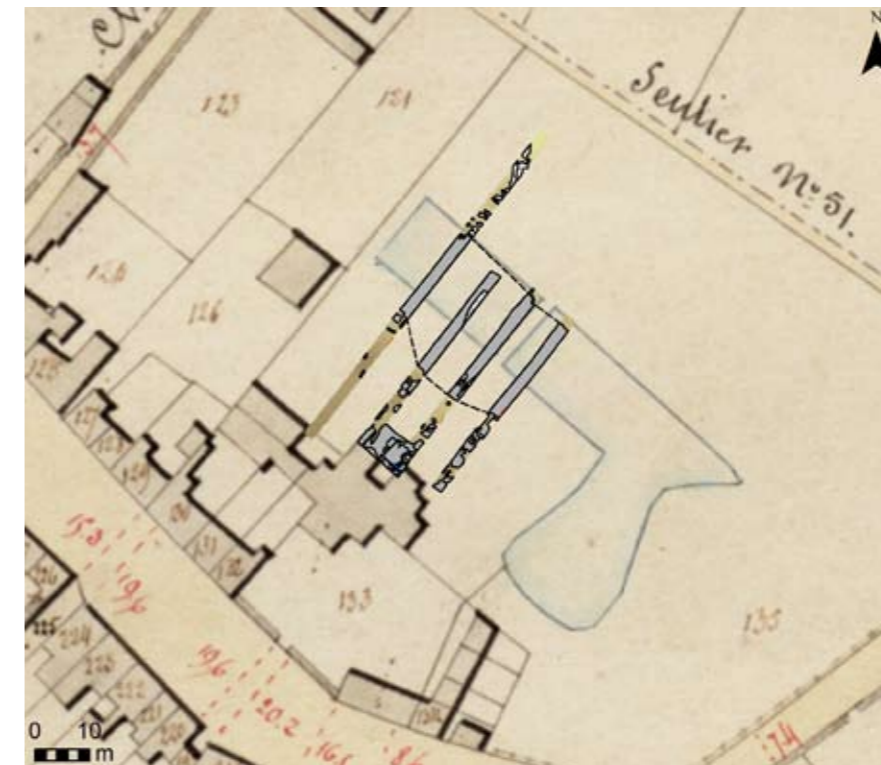

Fig. 18. Projectie van de allesporenkaart op de gegeoreferente Atlas van de Buurtwegen (ca. 1844) (naar: GISoost s.d.).

Hoewel de gracht oevers door erosie hun oorspronkelijke strakke lijn verloren, bleef de oude walgracht tot in de tweede helft van de 20ste eeuw bepalend in het dorpsgezicht van Sint-Gillis-Waas en een bron van vermaak voor de lokale jeugd (fig. 19-20). Het is pas in de jaren 1970, bij de aanleg van het gemeentepark, dat de oude walgracht werd gedempt. De moderne 'vondsten' (plastic, elektriciteitskabel, onverteerd bewerkt hout, modern vlakglas, ...) uit het werkputvlak ter hoogte van de walgracht dateren dan ook uit deze periode.

De sporen die binnen het door de walgracht omgeven areaal werden aangetroffen (de vroegere tuinzone) zijn moeilijk te dateren, al werd uit enkele sporen vondstenmateriaal gerecupereerd dat algemeen in de postmiddeleeuwen (nieuwe tot nieuwste tijd) te situeren is. De scherpe aflijning en de nagenoeg onbestaande ontkleuring van de overige sporen, evenals hun vorm en algemene oriëntatie, suggereren dat ze uit dezelfde tijdvakken stammen. Sporen die met enige waarschijnlijkheid dateren uit de middeleeuwen – d.w.z. van vóór de bouw van het 'Hof Sanders' – konden niet worden vastgesteld. Het onderzoek leverde dan ook geen aanwijzingen op voor een eventuele middeleeuwse voorloper van het Hof.

Fig. 19. Prentbriefkaart met zicht op de zuidelijke dorpskern van Sint-Gillis-Waas, genomen vóór 1950 vanuit de kerktoren. Rechts is het bouwvallige kasteel de Vaulogé te zien, centraal de uitwaaiende walgracht (bron: collectie U. Van Kemseke).

Ondanks de sporen onder het Burg. Omer De Meyplein werden binnen de voormalige tuinzone van het kasteel verder ook geen indicaties gevonden voor de aanwezigheid van een bewoningssite uit de (midden-)bronstijd. Dat betekent evenwel niet dat ze er nooit zijn geweest: de verstoringen door de walgracht, de (postmiddeleeuwse) sporen en uiteraard de bouw van het kasteel zelf waren dermate ingrijpend dat de (wellicht beperkte) sporen uit die periode makkelijk in hun totaliteit konden worden uitgewist.

Het gemetselde afvoerkanaaltje en de bezinkput uit het kijkvenster tussen de sleuven 2 en 3 zijn opgetrokken uit bakstenen met een formaat (ca. 23,5 x 35 x 12 cm) dat overeenstemt met dat van de bakstenen waarmee de originele delen van het oorspronkelijke (wellicht laat 16de-eeuwse) gebouw werden opgetrokken (fig. 21). Dat voor de put en het kanaaltje bovendien kalkmortel werd gebruikt suggereert dan ook dat ze tot deze oudste gekende fase van het kasteel zouden behoren. Er zijn echter aanwijzingen dat ze jonger zijn.

Fig. 21. Het afvoerkanaaltje met bezinkput in het kijkvenster tussen de sleuven 2 en 3. De gebruikte baksteenformaten refereren naar de oudste bewaarde delen van het 'Hof Sanders'.

Zo is het van belang erop te wijzen dat zowel de put als het kanaaltje zich bovenaan de stratigrafische opeenvolging van sporen binnen deze zone situeren. Ze oversnijden met andere woorden alle overige sporen in hun onmiddellijke nabijheid. Enkele daarvan leverden vondsten op die het betreffende spoor eerder in de 17de eeuw of zelfs later dateren. Zo werden uit het brede, enigszins rechthoekige spoor **S 9**, dat rechtstreeks door de insteek (**S 10**) van de bezinkput werd oversneden, fragmenten gerecupereerd van een faiencebord dat ten vroegste in de 18de eeuw mag worden gedateerd (fig. 22). Hetzelfde geldt voor enkele fragmenten met bloemmotieven van een kan in Westerwald-steengoed (vondstnr. 5).

Fig. 20. Amusement op de voormalige walgracht in 1969. Bemerkt op de achtergrond de oude tuinmuur van het kasteel die zich bevond ter hoogte van het huidige Huis van de Evolutie (bron: collectie heemkundige kring De Kluize).

Fig. 22. Aardewerk, glas en bouwkeramiek uit spoor S 9, dat rechtstreeks door de insteek (S 10) van de bezinkput werd oversneden.

De belangrijkste aanwijzing is wellicht echter een 18de-eeuwse kopermunt – een oord van Maria Theresia (1740-1780) uit 1745⁵ – die met de metaaldetector uit spoor S 17 werd opgediept (vondstnr. 10) (fig. 23). Spoor S 17 is op basis van locatie, kleur en textuur direct te associëren met het naburige spoor S 16 dat op zijn beurt door S 9 lijkt te worden oversneden. Op die manier lijken de baksteenconstructies ten vroegste in de tweede helft van de 18de eeuw te kunnen worden gedateerd. Dat de bakstenen wellicht 16de-eeuws zijn is geen bezwaar: het kan hier gaan om recuperatiemateriaal uit een sloop- en herbouwfase van het kasteel of van de bijgebouwen. Gezien hun locatie en omvang kunnen de sporen rondom de baksteenconstructies eveneens aan een dergelijke renovatiefase te relateren zijn. Wanneer deze fasen te dateren zijn kan wellicht alleen nader historisch onderzoek uitwijzen.

Fig. 23. Oord van Maria Theresia (1740-1780), geslagen te Brussel in 1745, uit spoor S 17 (diameter: 22 mm) (De Mey 1990, type 3914).

Dat uit de tamelijk losse vulling binnen de bezinkput modern vlakglas werd gevonden wijst erop dat hij wellicht pas in de 19de of 20ste eeuw werd gedempt. Mogelijk gebeurde dit pas in de jaren 1950, tijdens de renovatie/reconstructie van het voormalige kasteel de Vaulogé door de gemeente.

6.2.4. Bewaringstoestand

De bewaringstoestand van elk van de in het vlak waargenomen sporen is uitstekend: de aflijning is scherp, en de vulling is amper of niet ontkleurd. Met uitzondering van de walgracht moeten de meeste van de sporen als niet nader te bepalen kuilen worden geïnterpreteerd. Dit impliceert dat eventuele oudere sporen ter hoogte van deze kuilen als verloren mogen worden beschouwd.

Met betrekking tot de walgracht is het onduidelijk in hoeverre onder de moderne stortpakketten van de jaren 1970 nog (afval)lagen aanwezig zijn die dateren van de oudste fasen van het 'Hof Sanders' (16de-17de eeuw). Tijdens het onderzoek werd een testput gegraven tot ca. 1,60 m onder het maaiveld. Dit leverde divers postmiddeleeuws aardewerk op, maar ook nog steeds industrieel vlakglas. Een boring wees een maximale diepte uit (ter hoogte van werkput 1) van ca. 2,70 m onder het maaiveld. Een coupe op de gracht, teneinde de stratigrafie te bekijken, was wegens het grondwater geen optie.

5 De Mey 1990, type 3914.

7. SYNTHESE

Naar aanleiding van de geplande bouw van een nieuw administratief centrum ten noordoosten van het bestaande gemeentehuis werd d.m.v. een proefsleuvenonderzoek getracht een archeologische evaluatie te maken van de projectzone.

Het onderzoek bracht het tracé aan het licht van de brede walgracht rondom de tuinzone van het 'Hof Sanders', dat wellicht teruggaat tot de (late) 16de eeuw. Bij het onderzoek werden slechts recente tot subrecente invullingen van de gracht aangesneden, te dateren in de 20ste eeuw. Het is evenwel niet onwaarschijnlijk dat dieper in de bedding nog lagen of pakketten aanwezig zijn die refereren aan de oudere fasen van het 'Hof'. Een machinale coupe op de grachtbedding was omwille van het grondwater echter niet mogelijk.

Ten zuidwesten van de gracht, d.w.z. binnen het voormalige tuinareaal, werd een aanzienlijk aantal sporen waargenomen. Voor het merendeel daarvan blijft een datering bij gebrek aan vondstenmateriaal onzeker, al suggereren zekere gelijkenissen met beter te dateren sporen een algemene datering in de postmiddeleeuwen.

Nabij het gemeentehuis werd een afvoerkanaaltje met bezinkput aangetroffen die beide met wellicht 16de-eeuwse bakstenen waren geconstrueerd. Hun stratigrafische positie, boven sporen die naar alle waarschijnlijkheid in de 18de eeuw te dateren, suggereert evenwel dat het gaat om jongere constructies die met recuperatiestenen werden opgetrokken.

Sporen die met enige waarschijnlijkheid in de middeleeuwen te dateren zijn en naar een eventuele voorloper van het 'Hof' zouden kunnen verwijzen, werden niet aangetroffen. Het is echter niet uit te sluiten dat ze er wel zijn geweest, maar werden verstoord door de brede en grote kuilen van jongere datum, met name in de zone dichtst bij het gemeentehuis.

Hetzelfde geldt voor eventuele bronstijdsporen die te relateren zouden zijn aan de (water?)kuil onder het Burg. Omer De Meyplein. Er zijn geen aanwijzingen voor bronstijdbewoning in de tuinzone van het 'Hof', maar ook in dit geval moet rekening worden gehouden met de jongere verstoringen.

8. ADVIES

Het tracé van de walgracht dat in de onderzoekszone werd aangesneden leverde in het vlak slechts pakketten op die verwijzen naar de demping van de gracht in de jaren 1970. Een testput leverde materiaal op dat algemeen in de postmiddeleeuwse periode te dateren is, maar eveneens vermengd bleek met modern puin. Het is evenwel mogelijk, en zelfs niet onwaarschijnlijk, dat dieper in de bedding van de gracht lagen of pakketten te verwachten zijn die refereren aan de oudere fasen van het 'Hof Sanders' (16de-18de eeuw). Wat hun archeologische waarde is kon binnen het kader van het vooronderzoek niet worden uitgemaakt.

Binnen het areaal dat door de walgracht werd afgebakend – de tuinzone van het vroegere 'Hof Sanders' – werden sporen aangetroffen die op basis van enkele beter te dateren sporen wellicht alle in de postmiddeleeuwen (niet nader te verfijnen) mogen gesitueerd worden. De aard van de sporen en hun oorspronkelijke doel blijft onzeker. Dichter bij het gemeentehuis – het vroegere 'Hof Sanders' – wordt de densiteit en ook de omvang van de sporen groter. Mogelijk refereren ze aan sloop- of renovatiefases van het kasteel en/of bijgebouwen. In ieder geval zijn er geen aanwijzingen dat een aantal van de sporen te relateren zijn aan structuren (waterputten, fonteinen, bijgebouwen, paviljoenen, ...) binnen het tuinareaal. Wel werd nabij het gemeentehuis een gemetseld afvoerkanaaltje met bezinkput aangetroffen. De vondsten uit de omliggende sporen suggereren dat de constructie ervan in de 18de eeuw moet worden gesitueerd. De uiteindelijke opgave en invulling van de put dateert naar alle waarschijnlijkheid van de 20ste eeuw.

Aangezien de in het vooronderzoek waargenomen sporen door hun aard en veronderstelde ouderdom wellicht weinig toevoegen aan de (weliswaar slechts summier) gekende geschiedenis van het gebouw en de inrichting van zijn tuin, achten wij een vervolgonderzoek onder de vorm van een archeologische opgraving niet noodzakelijk. Een nadere studie op de eventueel nog aanwezig oudere lagen van de walgracht ware interessant geweest, maar verantwoordt ons inziens niet de meerkost van een dergelijk onderzoek. Bovendien blijft buiten de projectzone nog een (beperkt) deel van de walgracht bewaard voor eventueel toekomstig onderzoek.

De intrinsieke wetenschappelijke waarde van het afvoerkanaaltje met bezinkput is eveneens beperkt. Ondanks het mogelijk 16de-eeuwse baksteenformaat werden ze wellicht in de 18de eeuw geconstrueerd en vermoedelijk pas in de 20ste eeuw definitief opgegeven. De tijdens het vooronderzoek uitgevoerde registratie en topografische opname volstaan wellicht dan ook.

9. SAMENVATTING

Het onderzoek leverde slechts sporen op die zich chronologisch volledig binnen het gekende tijds kader m.b.t. het 'Hof Sanders' situeren, d.w.z. sporen die naar alle waarschijnlijkheid niet verder teruggaan de (late) 16de eeuw. Enerzijds werd het tracé van de uit iconografische bronnen gekende walgracht aangesneden, anderzijds werden binnen de door de gracht afgebakende tuinzone sporen van onzekere aard en functie waargenomen. Op basis van vondstenmateriaal in een aantal hiervan wordt een algemene datering in de postmiddeleeuwen voorgesteld.

Het onderzoek leverde geen nieuwe inzichten op m.b.t. de bouwgeschiedenis van het historische 'Hof Sanders' of over de inrichting van de tuin aan de achterzijde ervan. Ook al werd het bodemarchief – vooral in de zones dichtst bij het 'Hof' – door de postmiddeleeuwse sporen grondig verstoord, toch konden tijdens het vooronderzoek geen aanwijzingen worden gevonden voor een eventuele middeleeuwse voorloper van het 'Hof'. Het vooronderzoek leverde ook geen sporen op die te relateren zijn aan de bronstijdsporen die in 2008 aan de voorzijde van het 'Hof', ter hoogte van het Burg. Omer De Meyplein, werden waargenomen.

10. BIBLIOGRAFIE

10.1. GERAADPLEEGDE LITERATUUR

DE MEY J.R. 1990: *Répertoire de la Numismatique des Pays d'en-Bas (1419-1794). Tome I, partie méridionale*, Wemmel.

NAUTS H. 1967: Kunsthistorische beschouwingen over de voorgevels der landelijke gemeentehuizen in het Land van Waas (gebouwd in de 16e, 17e en 18e eeuw), *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas* 70.3-4, 177-211.

VAN VAERENBERGH J., BAETENS I., VAN HOVE R. & VAN ROEYEN J.-P. 2009: *Jaarverslag Archeologische Dienst Waasland 2008. Resultaatverbintenis tussen de projectvereniging ADW en het Agentschap R-O Vlaanderen Onroerend Erfgoed*, Sint-Niklaas.

10.2. CARTOGRAFISCHE & ICONOGRAFISCHE BRONNEN

Collectie Heemkundige kring De Kluize, Sint-Gillis-Waas.

Collectie dhr. Urbain Van Kemseke, Sint-Gillis-Waas.

ERFGOEDBANK WAASLAND s.d.: *Kaartboek Sint-Gillis-Waas* [online], <http://www.waaserfgoed.be/virtuele-tentoonstellingen/de-potige-polders/115-wase-cartografie/overzicht/25851-kaartboek-sint-gillis-waas> (geraadpleegd op 5 juni 2014).

GDI-VLAANDEREN 1999: *Rasterversie van de gescande topografische kaart in zwartwit en op schaal 1/10.000, NGL, opname 1978-1993 (GIS-Vlaanderen)* [tiff].

GDI-VLAANDEREN 2001: *Vectoriële versie van de Bodemkaart* [shapefile], AGIV, IWT, Laboratorium voor Bodemkunde van de Universiteit Gent (GIS-Vlaanderen).

GDI-Vlaanderen 2002: *Vectoriële versie van de Tertiaire geologische kaart* [shapefile], MVG-EWBL-ANRE (GIS-Vlaanderen).

GDI-VLAANDEREN 2006: *Digitaal hoogtemodel van Vlaanderen* [shapefile], Brussel: MOW- Afd WL, VMM-Afd Water en AGIV.

GDI-VLAANDEREN 2014a: *GDIviewer* [online] <http://ogc.beta.agiv.be/GDIviewer/> (geraadpleegd op 30 augustus 2014).

GDI-VLAANDEREN 2014b: *Centrale Archeologische Inventaris* [shapefile] <http://cai.erfgoed.net/> (gedownload op 1 oktober 2014).

GISoost s.d.: *Atlas buurtwegen* [online], <http://www.gisoost.be/home/atlasbw.php> (geraadpleegd op 5 juni 2014)

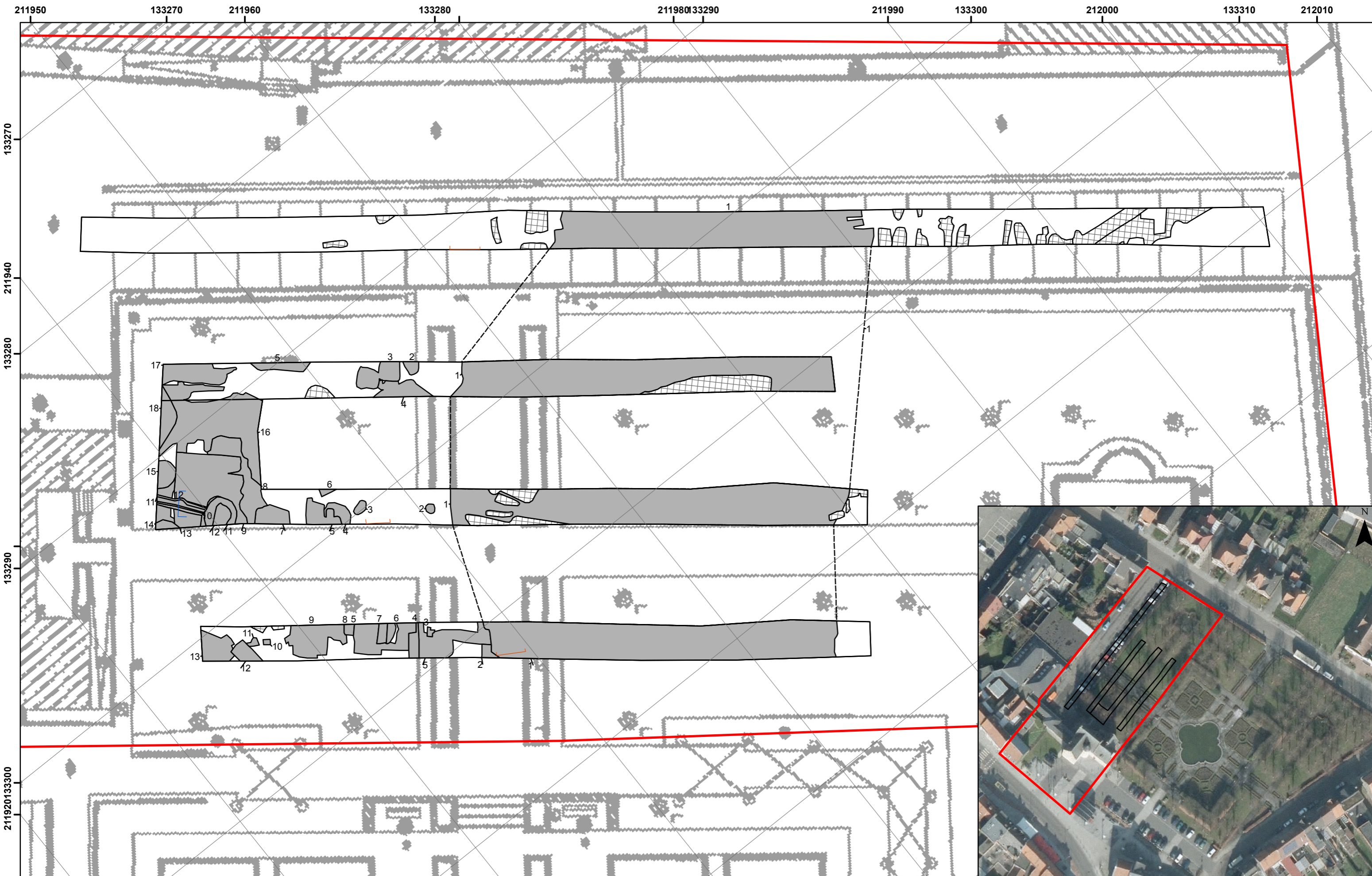
GOOGLE STREET VIEW s.d.: *Sint-Gillis-Waas* [online], <https://www.google.com/maps/views/streetview?gl=us> (geraadpleegd op 14 oktober 2014).

STUDIEBUREAU TECHNUM s.d.: *Visiebeeld* [online], <http://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/instrumenten/open-oproep/projecten/oo2504-sint-gillis-waas-gemeentehuis> (geraadpleegd op 8 januari 2015).

VAN RANST E. & SYS C. 2000: *Eénduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)* [online], https://www.milieuinfo.be/dms/d/d/workspace/SpacesStore/417aadac-822a-4401-965e-ea9a4119f0a6/eenduidige%20legende_bodemkaart.pdf (geraadpleegd op 1 oktober 2014).

11. BIJLAGEN

- SPORENLIJST
- FOTOLIJST
- TEKENINGENLIJST
- VONDSTENLIJST
- ALLESPORENKAART
- FOTO'S
- VELDTEKENINGEN
- GIS-SHAPEFILES
- DAGRAPPORTEN

Sint-Gillis-Waas
Lage Kerkwegel 2014
SGW LKW 14 2014/222

12 - 13/06/2014 Allesporenkaart
1:200 0 ————— 10 m

- Coupe
- Putwandprofiel
- Werkput
- Recent
- Spoor
- Reconstructie
- Werkput
- Ontwikkelingsgebied

